

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ויחי תשפ"ג

עוד על ערבות הדדית ומשמעותה לדורות (חלק ב)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

תיקון מעשה הערבון בקבלת הערבות של יהודה על עצמו, הוא שאפשר את קבלת ברכת יעקב אבינו "גור אריה יהודה" וקבלת ההנהגה הציבורית של העם כולו (עיינו בדברינו [לפרשת ויגש תשפ"ג](#)).

נמשך להעמיק בהבנת דין ערבות ומשמעותו ההלכתית והרוחנית. כיהודה, כך נדרש גם דוד לחזרה בתשובה, ולתיקון הפגיעה בדין הערבות, זאת כדי לזכות לדורות בהגדרה של "דוד מלך ישראל" (משלי א' א) ובתוספת שהוסיפו לו חז"ל: "דוד מלך ישראל חי וקים" (ראש השנה כה ע"א). עיינו גם בביאור פרק יג בספרי "צפנת שמואל – מלכות דוד", בעניין הוויכוח ההיסטורי בין רבי יהודה הנשיא ותלמידו רבי חייא הגדול. (הספר יצא לאור, בע"ה, בקרוב).

הבעיה של דוד המלך הייתה - **העֶרְבּ**. כך מודגש בפסוקים הפותחים וסוגרים את המעשה:

"וַיְהִי לְתִשְׁבֵּת הַשָּׁנָה לַעֲת צֵאת הַמְּלָאכִים וַיִּשְׁלַח דָּוִד אֶת יוֹאָב וְאֶת עֶבְדָּיו עִמּוֹ וְאֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁחָתוּ אֶת בְּנֵי עֲמּוֹן וַיִּצְרוּ עַל רַבָּה וְדָוִד יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַם: וַיְהִי לַעֲת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכְּבוֹ וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בֵּית הַמְּלָכָה... וַיִּקְרָא לוֹ דָּוִד וַיֹּאכַל לֶפְנָיו וַיִּשְׁתָּה וַיִּשְׁכְּרֵהוּ וַיֵּצֵא בְּעֶרְבּ לְשָׁכֵב בְּמִשְׁכְּבוֹ עִם עֶבְדָּיו אֲדָנָיו..." (שמו"ב י"א א-ב ג).

התיקון היה רק כשדוד הכריז: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל נְתַן חֲטָאֵי לִיקָקָם" (ללא כל תירוצים) ואז נתן הודיע בשמו של הקב"ה "וַיֹּאמֶר נְתַן אֶל דָּוִד גַּם לִיקָק הָעֶבֶר חֲטָאֵתָּךְ..." (שם י"ב ג).

לפי דעתו של המלבי"ם (שם), לאורך כל פירושו הוא משמש כסגורו הגדול של דוד, הבעיה החלה בהפרתה של הערבות ההדדית וז"ל: "וַיְהִי לְתִשְׁבֵּת הַשָּׁנָה. ירמוז שע"י שישב המלך בביתו ולא הלך בעצמו ללחום מלחמת ד' בא מעשה זו לידו... ובזה היה ראוי שילך מלכם לפנייהם: והם השחיתו את בני עמון ויצורו על רבה. שזה נמשך זמן רב, ובכ"ז וְדָוִד יוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַם, ולא בא לְעֶזְרַת ד' בְּגִבּוֹרִים' (ע"פ שירת דבורה, שופטים ה' כג).

המלבי"ם זועק את זעקתו של משה רבנו בדבריו אל שנים וחצי השבטים: "הֲאֵחֵיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה" (במדבר ל"ב ו). המסר מהדהד עד לימינו בבחינת "בימים ההם בזמן הזה".

דין ערבות על פי ההלכה עובד לשני הכיוונים. מצד אחד, גם אם רק חלק מהעם חוטא, ח"ו, כולם יענשו (בהתקיים תנאים מסוימים). כך מפורש במסכת סנהדרין: "והכתוב: וכשלו איש באחיו - איש בעון אחיו, מלמד שכולן ערבים זה בזה!" (דף כז ע"ב). מצד שני, דין ערבות מאפשר ליהודי אחד להוציא ידי חובה במעשהו יהודי אחר, אע"פ שהוא כבר קיים את המצווה. כך מפורש בראש השנה (כט ע"א): "תני אהבה בריה דרבי זירא: כל הברכות כולן (ברכת המצוות), אף על פי שיצא - מוציא". וכך פירש הר"ן (על הר"ן שם): "שהרי כל ישראל ערבים זה לזה במצות וכיון שלא יצא חבירו, כמי שלא יצא הוא דמיי". בשני הצדדים יש מסר אדיר של אחדות וקשר בין חלקי העם.

רבנו ביהן העמיק עוד יותר בצד הראשון, ואלו דבריו: "וכמו שאמר רז"ל: (כריתות ו ע"ב) 'כל אגודה שאין בה מפורשי ישראל אינה אגודה', ובאור זה כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ונמנן בכלל הצדיקים, שאם לא כן הצדיקים נתפשים עליהם מפני הערבות, שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. ומטעם זה נצטוונו במצות לולב ליקח ד' מינים באגודה אחת ולתת ערבה שאין לה טעם וריח, רמז לרשעי ישראל שאין להם תורה ומצות, בכלל האתרוג... ואנו מרצים להקב"ה בכולם כאחד" (שמות ל' לד).

מי שרוצה להיות רק בחברת אתרוגים, פוגע בדין ערבות (תרתי משמע), כל כך משמעותי גם בימים אלה. הוסיף עליו והעמיק יותר בצד השני בעל "תפארת שלמה" (תלמיד החוזה מלובלין, על פרשת מקץ ופרשת ויגש, ע"ש כי קצרו בדברים): "אמנם הנה נודע כי בחינת יהודה הוא בחינת המלכות... הנה בחינת המלכות שלמעלה שם הוא עיקר הערבות... (לכן) יעקב תיקן תפלת ערבית לרמז ענין הערבות אשר התחיל מיעקב אבינו. וז"ש 'כי קולך ערב ומראך נאוה'. כי בזאת יעלה לרצון למעלה אם היא בבחינת ערבות להתפלל כל אחד ואחד בעד חבירו. וזה ג"כ מעריב ערבים בחי' הערבות (תרתי משמע)". מתיקותה של הדרשה נותנת טעם, מופלא יותר, לכיוון של האחדות בין כל היהודים, מכל הסוגים, ולאחריות המוטלת על ההנהגה לדאוג לכך.

הבה נפנים את הדברים. נשתדל להיות מתלמידיהם של יעקב אבינו, דוד המלך, חז"ל הראשונים והאחרונים, שכל כך הדגישו את הכלל "כל ישראל ערבים זה לזה, וזה בזה".

לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לְעִילּוֹי זְשֵׁמַת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב אשר וגבי סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב
מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	לע"י תמר ליכטנשטט האהובה, יהי זכרה ברוך
הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	גבי צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב ראובן וחייה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	
הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' שבט	
			לע"י נפתלי בן שלמה מרמורש ז"ל כ"ז כסלו תשפ"ב	

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem

Tel: 02-5371485 info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֶמְדַּת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

מוקצה של שברי כלים ושקי תפוחי אדמה

במסגרת עיסוקנו בהלכות מוקצה, אנו עוסקים במוקצה הבסיסי ביותר: מוקצה מחמת גופו. בסוג מוקצה זה כלולים כל דבר שאינו כלי ואינו אוכל. בשבועות האחרונים הגדרנו מה נחשב 'כלי' לעניין מוקצה. בשבוע שעבר התחלנו לעסוק בדיון כלים שבורים לעניין זה. למדנו שכלי שנשבר וכבר אינו שימושי כלל הופך למוקצה. כלי שנשבר ועדיין יש לו שימוש, באופן כללי לא ייחשב מוקצה, כל עוד לא הושלך לאשפה לפני השבת. אם ניתן להשתמש בו, אך מדובר בשימוש זניח, ורוב האנשים היו משליכים אותו לאשפה במצב זה: אם הוא נשבר לפני השבת מוסכם שהכלי יהיה מוקצה, שהרי בכניסת השבת הוא כבר נחשב אצל בני האדם כשבר כלי. אם הוא נשבר בשבת עצמה, למדנו שיש מחלוקת בין בעלי התוספות ובין הריטב"א. לפי הריטב"א דינו כדיון כלי שנשבר בשבת ואינו עומד לאף שימוש. לפי בעלי התוספות הוא לא יהיה מוקצה, מכיוון שבכניסת שבת הוא לא היה מוקצה, וכעת הוא עדיין עומד לשימוש (זניח ככל שיהיה). הדוגמה למחלוקת הייתה מחט שהקוף (החלק עם החור) שלה נשבר. עכשיו לא ניתן לתפור בעזרתה, אך אפשר להשתמש בה כדי להוציא קוץ. בעלי התוספות אומרים שמכיוון שהשימוש הזניח הזה עדיין קיים, אם היא נשברה לפני השבת היא אכן תהיה מוקצה. אם היא נשברה בשבת היא לא תהפוך למוקצה באמצע השבת. הריטב"א סובר שמכיוון שאנשים אינם שומרים מחטים שבורים לשימוש זה, אין הבדל בין המחט השבורה לרסיסי האגרסל.

בגמרא (מסכת שבת דף קכה ע"א) נאמר שחלקי מחצלת או שטיח שנפרדו ממנה אינם מוקצה. ההסבר המובא שם הוא שכשם שהשטיח מכסה לכלוך, כך החלקים הללו יכולים לכסותו. בעלי התוספות מציינים שלפי מה שלמדנו, הגמרא אומרת מעבר לכדי הצורך. כלומר, חלקי השטיח לא יהיו מוקצים בגלל שהם עדיין שימושיים. זה שהשימוש הוא, במקרה, גם השימוש המקורי של השטיח אינו משפיע על ההלכה. הרשב"א חולק על כך, ואומר שאנשים אינם רגילים לשמור את חלקי המחצלת שנפרדו ממנה, ולכן עקרונית הם אמורים להיות מוקצים. הוא קובע כלל חדש: שבר כלי שאנשים אינם רגילים לשמור לא יהפוך למוקצה אם הוא עדיין יכול לקיים את ייעודו המקורי. במקרה שלנו מצד הדין חלקי המחצלת הללו היו ראויים להפוך למוקצה. אך מכיוון שעדיין ניתן להשתמש בהם באותו ייעוד לה מיועדת המחצלת, הם לא ייחשבו למוקצה. יש לציין שגם על מחט הרשב"א כותב שהיא עדיין משמשת בתפקידה המקורי, ולכן היא לא תהפוך למוקצה אם היא נשברה בשבת. נראה שהריטב"א חולק על כך. ניתן להציע שתי אפשרויות מדוע: א. הריטב"א סובר שהוצאת קוץ לא נחשבת כייעוד מקורי של המחט. אמנם אנשים משתמשים במחט להוצאת קוצים, אך אין לראות בכך 'ייעוד' לשמו יצרו את המחט. ב. יתכן ולפי הריטב"א הקריטריון הוא חשיבות הפעולה, ולא ייעוד מקורי.

שאלתי בשיעור השבועי שלי מה אנשים חושבים על שק תפוחי אדמה, שקרעו את צידו, והשתמשו בכל תפוחי האדמה שבו. רוב הלומדים הסכימו שהשק יהפוך למוקצה. אמרתי להם שאחד מרבותי לימד אותי להשתמש בשק תפוחי האדמה לשיטת כלים בשבת. חלק מהיושבים צחקו ואמרו שאם לרב קשה לרכוש סקוצ' לשבת הם ישמחו לעשות קמפיין גיוס עבור המטרה הזאת. מה שעלה בשיעור הוא שבימינו היחס שלנו לכלים שבורים שונה מהיחס של חז"ל. אם כוס שלנו נסדקת קצת, ברור שלא נשמור את הכוס בגלל שעדיין ניתן להשתמש בה בדוחק. ואם מדובר בכוס זכוכית גדולה ששתייה ממנה מסכנת בפציעה, לא נעלה על דעתנו לייחד אותה להחזיק פרחים, אלא נשליך אותה לאשפה (מחזור) שמא ינזקו ממנה. הגמרא מדברת על חלקי חרס שנותרים שעשויים להשתמש בהם לכסות אוכל. אצלנו לא מקובל לכסות אוכל בחתיכת חרס שבורה. שימו לב שאין כאן אמירה על ההלכה. ההלכה שרירה ועומדת ולא השתנתה כלל. אך אם ההלכה קובעת שכלי שאדם לא יעלה בדעתו להשתמש בשבריו נהפך למוקצה, ה'אדם' הרלוונטי לדיונו הוא האדם בסביבה בה הוא חי. יתכן וכיום במדינות עניות מסוימות יקפידו הרבה יותר לא להשליך שברי כלים לאשפה. אך ברוב השם אנו זכינו לחיות במדינה שבעיית עודף החפצים גדולה מבעיית חסרונם. לכן היד קלה על ההדק להשליך חפצים לאשפה, ולפיכך רוב מוחלט של שברי הכלים אכן ייחשבו למוקצה, כפי ההגדרות שהגדרו חז"ל.

לפיכך קבלתי את הדין, ואני אייחד את שקי תפוחי האדמה שלי לפני שבת כדי להוציאם מכלל היותם מוקצה.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,
יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וברור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

אב תשע"ו

התנ"ך הירושלמי הזעיר

שאלה

התנ"ך כולו הודפס על גבי שבב אלקטרוני והשבב נמכר כשהוא משובץ בתכשיט. מספר שאלות:

1. האם מותר להיכנס עם התנ"ך הזעיר לבית הכיסא?
2. האם התכשיט הוא "מוקצה" בשבת?
3. אם תנ"ך מסויים בלוי - האם יש צורך לגנוז אותו?

תשובה

1. מותר להיכנס עם התנ"ך הזעיר גם למקומות לא נקיים (לבית הכיסא)¹ מכיוון שאין בו קדושה². יש לשים לב מכל מקום שחלק מהתכשיטים המשווקים כשבהם משובץ תנ"ך זה כוללים גם חריטה של פסוק מהתנ"ך באותיות רגילות³, ומובן שאין דברינו אמורים בתכשיטים אלה.
2. התנ"ך הזעיר משמש כתכשיט, לכן הוא אינו מוקצה בשבת. כלי מוגדר כמוקצה או לא מוקצה על פי שימוש, ולא על פי התהליך בו הוא מיוצר.
3. אין צורך לגנוז תנ"ך זעיר בלוי⁴, כמובן שתנ"ך מודפס שבלה יש לגנוזו.

¹ בגמרא בסנהדרין (כא, ב) אגב העיסוק בדיני המלך, מבואר שהמלך נושא ספר תורה תמיד. הגמרא מסייגת "אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר 'והיתה עמו וקרא בו' - מקום הראוי לקרות בו". זה המקור המפורש של הדין שאין להכניס ספר תורה לבית הכסא.

הרמב"ם (הלכות תפילין, מזוזה וספר תורה פרק י' הלכה ו) וכן הטור (יו"ד סימן רפב) והשו"ע (יו"ד שם סעיף ד) פסקו "לא יאחז אדם ספר תורה ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ..." ומרן בכסף משנה ובבית יוסף (שם ושם) ציין לגמרא זו שממנה יש ללמוד שיש לכבד ספר תורה ומפני קדושתו אין להכניסו לבית הכיסא. ואמנם יש להעיר שלכאורה דרשת הפסוק שבגמרא אינה מלמדת אלא שהציווי על המלך לישא עימו את ספר התורה תמיד אינו חל על שעה שנכנס לבית הכסא או בית המרחץ שאינם ראויים לקריאה בתורה, אך אינה מלמדת על איסור להכניסו לשם. אכן לשון הגמרא "אינו נכנס" משמעה שגם אינו רשאי, וכך מוכח מהפוסקים שלמדו ממנה לאיסור. ונראה שאכן אין האיסור נלמד מן הפסוק אלא שפשוט לגמרא שאם אין חובה לעל המלך לשאת את ספר התורה גם במקומות אלה - ממילא הדבר אסור מסברה פשוטה, שאין זה כבודו של ספר תורה. ואכן בבית יוסף ובכסף משנה הקדים מרן להבאת דברי הגמרא בסנהדרין "פשוט הוא", ונראה שלכך כוונתו שעיקר האיסור פשוט הוא מסברה ודברי הגמרא הם רק מעין 'דמות ראייה' וסייעתא נוספת, שהרי אפילו במלך שציוותה התורה שיישא עימו את ספר התורה לכל מקום - לא ציוותה כך שנכנס למרחץ או לבית הכיסא.

ועיין בסוגיה בברכות דף כג שמבואר איסור הכניסה לבית הכיסא בתפילין. וקל וחומר לספר תורה. ואמנם לגבי תפילין מבוארים שם בגמרא גם אופני ההיתר, אך מבואר שם שאף אם יש אופני היתר בתפילין היינו משום שהן עימו תמיד (בזמנם שהיו מניחים תפילין כל היום) ואם יחלוץ אותן - אין לו מקום לשומרן (בזמנם שבתי הכיסאות היו בשדה), וכל זה אינו שייך בספר תורה (ואף שאצל המלך דומות התפילין לספר תורה משמע שלא הותרה לו הכניסה בספר תורה לבית הכיסא, ולא רק שאינו חייב להיכנס עימו, כנ"ל, ויש לומר דהיינו משום שקדושת ס"ת יתרה על קדושת התפילין, ועוד שלגבי מלך לא שייך הטעם שאין לו מי שישמור על ספר התורה בעת כניסתו לבית הכיסא, כמו אצל כל אדם בתפילין, שהרי ודאי הולך הוא עם מלווים ויכול להניח את ספר התורה בידיהם). ואפילו בשאר ספרי הקודש (ולא רק בתנ"ך אלא אף ב"ספרא דאגדתא") מבואר שם שאסור להיכנס לבית הכיסא.

ואכן בעוד בכסף משנה ציין כנ"ל לגבי הכניסה לבית הכסא, ולגבי האמור בהמשך אותה הלכה - לעניין כניסה עם ס"ת לבית הקברות ציין לגמרא בברכות בפרק מי שמתו, המגדל עוז ציין על כל האמור ברמב"ם בהלכה זו "לא יאחז כו' או עד מבית הכסא" - "פרק מי שמתו", ובהכרח שלעניין בית הכיסא כוונתו שדינו נלמד מהאמור שם לגבי תפילין.

גם הגר"א בביאורו להלכה זו בשולחן ערוך (יו"ד רפב ס"ק יד) ציין "כמ"ש בתפילין בברכות שם".

על הערה זו, שמהאמור לגבי מלך לכאורה אין מקור לאיסור זה, עמדו גם בעל "גדולי הקדש" (נדפס עם "מקדש מעט" לאותו מחבר, על "ידעת קדושים" לרבו - בעל אשל אברהם מבוטשאטש ו"בני יונה" לרבי יונה לנדסופר; סימן רפב ס"ק ב שעל ה"בני יונה"), וכמוהו גם נכדו של בעל "ישועות מלכו", בהגהותיו וחיידושויו על הרמב"ם - "מעט צרי" שאותן צירף לספרו של זקנו שאותו הוציא לאור.

הראשון האריך לפלפל בהשוואה בין דין ס"ת לדין התפילין, ועכ"פ נראה מדבריו שיסוד האיסור הוא האמור לגבי תפילין ולא דינו של המלך. והשני כתב בפשטות שאכן האיסור אינו נלמד מדברי הגמרא לגבי מלך אלא מקל וחומר מתפילין, והפסוק הפוטר מלך מנשיאת ספר התורה עימו בבית הכיסא נצרך כדי שלא נאמר שחייב לשאתו כשהוא ב"כלי בתוך כלי" - כשיטת הרמב"ם שבאופן זה אין איסור בדבר (ולדעתו מכאן אכן למד הרמב"ם שיש אופן של היתר, ושלא כשיטת הרא"ש ש"כלי בתוך כלי" מועיל רק לתפילין אך לא לס"ת).

ובגליוני הש"ס (לגאון רבי יוסף ענגיל) על הסוגיא בסנהדרין (שם) הביא שבספרי (פרשת כי תצא פסקא רנד) למדו איסור להכניס תפילין ו"ספרים" לבית המרחץ או לבורסקי (וקל וחומר לבית הכיסא) מן הכתוב "כי ה' א-לקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש" כלומר שהילוכו של הקב"ה במחנה ישראל מתבטא בקיומם של ספרי הקודש והתפילין שם ולכן ציוותה התורה על המחנה להיות קדוש, ושם ציוותה התורה על יציאה מחוץ למחנה לצורך עשיית הצרכים, היינו שקדושת המחנה המתבטאת בספרים ובתפילין אינה יכולה לדור בכפיפה אחת עם מקום הטינופת.

² יש לדון האם תנ"ך כזה מוגדר ככתבי הקודש, מפני שהוא כתוב בכתב כה זעיר שכדי לראותו יש צורך בזכוכית מגדלת מיוחדת, למעשה מיקרוסקופ.

בדבר זה מצאנו כמה תשובות באחרונים הסוברות שכתב שאינו ניכר, כלל אינו מוגדר 'כתב' שיש בו קדושה ושארור להכניסו לבית הכיסא: כך כתב שו"ת אבן יקרה (חלק ב סימן לג); כך צידד ספר פסקי תשובה (חלק א סימן כב בהערה) אם כי לא ברור אם סמך על זה למעשה (שכן כתב זאת רק בדרך "אפשר", ובהערה ואילו בגוף הספר הביא דברי מהרש"ם שהחמיר, וראה להלן); כך פסק ביביע אומר (חלק ד יו"ד סימן כ אות ב וסימן כא אות ז); כך נקט שו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קכט וחלק ה סימן קנז); וכך גם בשו"ת באר משה (שטרן, חלק ה סימן טז).

ונוסיף ונבאר: 'ספרים' המוזכרים בדברי חז"ל הם ספרים הנכתבים בכתב יד, הכותב יוצר את האותיות והמילים, מתכוון למשמעותן, ובכתבי הקודש אף מתכוון לקדשם (ספרי תורה, תפילין ומזוזות צריכים להיכתב "לשם קדושת ספר תורה" או "קדושת תפילין" או "מזוזה" – ואם לא נכתבו כך פסולים הם. כך גם יתר כתבי הנ"ך – למשל, מגילת אסתר הנכתבת שלא "לשם קדושה" פסולה למצוותה. והוא הדין ליתר ספרי הנ"ך לנוהגים לקרוא הפטרות או את שאר המגילות מגילות מספר נביא או מגילה, אם הללו נכתבו שלא לשם קדושתם. כוונה נוספת נצרכת בעת כתיבת השמות הקדושים "לשם קדושת השם" ואף היא לעיכובא). בספרים המודפסים בדפוס נחלקו הפוסקים אם יש בהם קדושה (עיין ט"ז יו"ד סימן רעא ס"ק ח ופתחי תשובה שם ס"ק כ [ובשו"ת אבן יקרה הנ"ל הקדים לדינו שהסכמת הפוסקים היא שיש קדושה בדפוס, אף שבעצמו פקפק על זה] ועיין עוד באגרות משה או"ח ד סימן לט), אך אף לסוברים שיש בהם קדושה – ייתכן שלא נאמרו דבריהם אלא בספרים שהודפסו בשיטה הישנה שבה סידר אדם את האותיות בתבנית, מרח עליהן דיו והצמיד להן את הנייר וכך "כתב" את הספר בבת אחת. לא כך בספרים המודפסים באמצעות מחשב, מכונת צילום וכדו'.

עיקר קדושתם של ספרים כאלה נובעת מהיותם מיועדים ללימוד תורה בפועל, ואילו ספר זעיר שאינו מיועד ללימוד, אינו משמש ללימוד בפועל, ואף אינו יכול לשמש ללימוד בדרך רגילה – אף מטעם זה מסתבר שאין בו כל קדושה. בסברה זו צידד שו"ת אבן יקרה (שם) ועיין בדברי היביע אומר (שם סימן כא) שהאריך בזה (אף לגבי כתיבה ביד ללא כוונה לשם קדושה) ובמקורות הרבים שהביא, כדרכו.

לסברה זו צירף שו"ת אבן יקרה טעם נוסף והוא שכתב קטן שאין כל אפשרות לקרואו ללא מכשיר מיוחד – אינו קרוי כתב כלל, וביביע אומר (סימן כ אות ב וסימן כא אות ז הנ"ל) סמך סמיכה בכל כוחו על סברה זו.

נימוקם והוכחתם היא מדיני טרפות ושרצים שהרי יש 'טרפות' שהן תוצאה של נקבים באברים שונים של הבהמה או העוף, ואף על פי כן פשוט שהנקבים המיקרוסקופיים הקיימים באותם אברים תמיד אינם מטריפים. וכמו כן נקטו האחרונים בפשיטות שדוקא חרק שנראה בעיניים אסור, אך חרק שאינו נראה בעיניים למרות שנראה במיקרוסקופ אינו אסור באכילה (ועיין עוד בעניין זה, בנוגע לכלל ענייני ההלכה באגרות משה יו"ד חלק ב סימן קמו ד"ה ומה שכתר"ה. לדבריו, דבר זה מרוב פשיטותו אינו צריך לפניו שהרי קדמוניו שלא היה להם מיקרוסקופ קיימו את כל התורה כולה, וודאי שלא הוציאו את התולעים הקטנים שנראים רק במיקרוסקופ, ועל כן אין בכך איסור. ועיין עוד מעניין זה בנוגע לכלל דיני התורה ביחווה דעת חלק ו סימן מז, ובסוף התשובה ציין גם למקורות הנ"ל הנוגעים לעניינינו במישורין). ואמנם האבן יקרה הסיק בסוף תשובתו שאף שמן הדין יש להורות כך, למעשה חלילה להקל לנהוג מנהג ביזיון בשמות הקודש, אף שלא נכתבו לשם קדושה. אך שאר הפוסקים הנ"ל נקטו להקל אף למעשה (לפחות אם הכתב מכוסה, אף שאינו מכוסה בשני כיוונים וראה להלן).

ועיין ביביע אומר (חלק ד יו"ד סימן כא, בסופו) שדן שיש לחלק בין איסור מחיקת השם, שאינו נוהג מעיקר הדין בשם שנכתב שלא לשם קדושת השם, לבין השלכתו בביזיון. ונראה מדבריו שסובר שכניסה לבית הכיסא אינה ביזיון כמו השלכה בביזיון של כתב המתגלגל בחוצות ועשוי להיעשות למרמס וכדומה. ואף הסברה נותנת כדבריו, שכניסה לבית הכיסא אינה ביזיון אלא לגבי דברי קודש ואילו השלכה כזו היא ביזיון לכל דבר (וכל שכן ש'ספר' המשובץ בתכשיט, כבידוד דין, והכניסה לבית הכיסא אינה ניכרת ונראית כהכנסתו של הספר לשם בפני עצמו – שאין זה ביזיון ואין לאוסרו אם אין ב'ספר' זה קדושה מן הדין).

חכם אחד שהובא בתשובת המשנה הלכות (חלק ד קכט) סבר שיש להוכיח שכתב כזה כן נקרא כתב, בניגוד לכל האמור, מהגמרא בגיטין (יט ע"ב) האומרת שאמר שמואל "נתן לה נייר חלק ואמר לה 'הרי זה גיט' מגורשת. – חיישינן שמא בימי מילין' כתבו", כלומר בחומר שנבלע בקלף. ובהמשך הגמרא משמע דאי פליט ע"י 'מיא דנרא' הוה כתב אף שהכתב אינו ניכר אלא על ידי פעולה של הוספת חומר. בדומה לזה הובא גם ביביע אומר (סימן כא הנ"ל, אות ז) בשם שו"ת בית דוד (לייטר).

אמנם המשנה הלכות האריך לבאר ולהוכיח שכתב קטן שאינו יכול להיקרא ללא מכשור מיוחד אינו קרוי כתב כלל ודחה הוכחה זו, כיוון שרש"י המאירי שם פירשו שהחשש הוא שמא האותיות לא נבלעו יפה. ומסביר המשנה הלכות, שעקרונית האותיות היו קיימות אך חששו שמא לא נבלעו יפה, אמנם אם אין אותיות כלל כמו אצלנו ודאי שאין בכך חשש שיש כאן אותיות. [לכן אם לדוג' יהיה גט בגודל כזה הוא לא יחול].

כמו"כ ניתן לחלק שבכתב סתרים (גיטין יט) הכתב אמנם קיים אך צריך לגלות אותו, אך במיקרוסקופ, גם כשיגלו אותו אינו כתב. כלומר יש לחלק בין חומר חיצוני שמגלה את הכתב ואז הכתב עומד כשלעצמו, לבין דבר שלא ניתן לראותו אילו המיקרוסקופ. וכך גם מבאר המשנה הלכות. ובדומה לזה כתב גם היביע אומר (שם) לדחות את הראיה מהסוגיה בגיטין.

המשנה הלכות הביא כמה שכתב זעיר אינו כתב:

א. מהגמ' במנחות (כט ע"א) שיש שיעור לגודל של אות, ושיעור קטן מפקיע שם אות: "אמר רב אשיאן בר נדבך משמיה דרב יהודה ניקב תוכו של ה"י כשר יריכו פסול אמר ר"ז לדידי מפרשה לי מיניה דרב הונא ורבי יעקב אמר לדידי מפרשה לי מיניה דרב יהודה ניקב תוכו של ה"י כשר יריכו אבא נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול אגרא חמוה דר' אבא איפסיקא ליה כרעא דה"י דהעם בניקבא אתא לקמיה דר' אבא א"ל אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לאו פסול".

ב. מהגמרא (שם דף ל) – "שיעור גליון מלמטה טפח מלמעלה ג' אצבעות. ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלא חוט השערה" משמע ששיעור אות הוא יותר ממלוא חוט השערה על כל פנים.

ג. מדברי תוסי' (במנחות כט ע"ב ד"ה זיל אייתי) משמע שאותיות שילד קטן לא יכול לקרותן אינן כלל בגדר אותיות, ולכן באותיות שבכדי לראותם צריך מיקרוסקופ אין קדושה. ועיין שם במה שהוסיף לבסס זאת גם מסברא.

ואמנם משו"ת מהרש"ם חלק ג סימן שנו נראה להחמיר בדבר שאינו מכוסה, אך מכל מקום מכמה טעמים נראה להקל בנידוננו – הן מחמת דברי המקלים בזה לגמרי (משנה הלכות ובאר משה, שמסתבר טעמם) (וכן סברת פסקי תשובה והאבן יקרה אלא שלמעשה חשש האחרון – ואולי גם הראשון – לסמוך עליה למעשה), והן משום שיש מקום לומר שבנידוננו אף לסברת המהרש"ם אין איסור:

ביביע אומר (שם סימן כא אות ד) נקט להקל על פי דברי המהרש"ם בשטרות שיש עליהם כתב של פסוקים שאין צורך בשני כיוונים ודי בהיותם בכיס (ולדעתו גם שו"ת אבן יקרה מודה בזה), אך הורה שאכן יש להימנע מלהוציאם בגלוי בבית הכיסא. ומכל מקום בנידון דין יש מקום להקל יותר, שהרי שטרות אלה אומנם אינם עשויים ללימוד ואינם כתובים לשם קדושה, אבל מכל מקום הכתב שעליהם קריא גם בעין בלתי מזוינת, ולא כך במיקרופילם. ואף אם נניח שלעניין הגדרת 'כתב' לא נקבל חילוק זה, מכל מקום הסברה היא שכתב שאין העין יכולה לראותו אינו יכול להיחשב 'גלוי' ועל כל פנים אין הכנסתו לבית הכיסא 'ביזיון' וודאי כשהוא מוכנס רק כחלק מתכשיט וכדומה (וכיוון שכל הצד לאסור כאן אינו משום שיש לזה דין כתב אלא משום שנראה הדבר כביזיון מכל מקום – אם מסברה אין ביזיון בהכנסה כזו, דיינו). ועוד שהשבב המכיל את התנ"ך האמור מצופה לאחר מכן כדי למנוע שריטות, ויש מקום לראות ציפוי זה ככיסוי (ואף שהציפוי שקוף והוא גם "כלי" המיוחד לתנ"ך זה, שבמקום שצריכים "כלי בתוך כלי" הוא גרוע מכלי שאינו מיוחד לכך, מכל מקום בעניינינו די גם בכיסוי כזה, ואף מהרש"ם התיר בנידון דידיה אף שהכיסוי היה כיסוי שקוף ומיוחד לכתב המונח בו).

המשנה הלכות שנקט שלא כסברת המהרש"ם, כתב גם שיתכן שגם המהרש"ם לא היה אוסר במקרה שהכתב אינו קריא כי הוא קטן מדי. לדבריו, המקרה בו דן המהרש"ם היה שעקרונית האותיות היו ניתנות לקריאה, אלא שכיוון שהן היו מונחות בתוך תיק מסוים, היה קשה לקרותם מבחוץ בלי מיקרוסקופ, ועל כן אין להשוות לנדון דידן שבו הכתב לא קריא אף כשהוא מונח לפניך שלא בכיסוי. ועיין עוד לעניין זה במאמר "בירור מקיף בדין משקפיים" (אות יד) בקובץ בית אהרן וישראל נה, תשנ"ה (עמ' ער (רכד)).

וראה עוד במאמר "כוס סגולה של כסף שחרותים בו צירופי שמות ארבע הנהרות: כוס הישועות להרש"ש – היש דבר כזה" בכתב עת אור ישראל (מאנסי) לו, תשס"ד, (עמ' רלג-רלד). שם העיר לנכון כי גם היחס לספרי קודש המודפסים במכונה, ובייחוד לספרים זעירים כאלו שאינם ראויים לקריאה וללימוד, כאל בעלי ערך סגולי – תמוה הוא מאוד, שכן בפשטות אין בהם קדושה מהטעמים הנ"ל – ובאין קדושה סגולה מניין? ואמנם הוסיף שם שאפשר שהאמונה בקדושת הספר היא שתועיל, ועל זו הדרך ויותר מכך נאמר גם בנידונו, שאף שמצד הדין אין בתנ"ך כזה קדושת ספרים, מכל מקום אפשר שנשיאתו מתוך רגש קודש ורצון לקשר נפשי עם התורה הקדושה ודברי הנביאים והכתובים – ואולי לעיתים היא בבחינת "זכירה מביאה לידי עשייה" – יש בה תועלת.

כך למשל ראינו באתר החברה תכשיט כזה שעליו חרוט הפסוק "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי".³

כפי שנתבאר בהערה 1, אין קדושה בתנ"ך הזעיר ועל כן אין בו חיוב גניזה. ועיין אגרות משה (או"ח ד סימן לט) שדן בחיוב הגניזה בכלל בנוגע לספרים שבדפוס, וצייד שספר שאינו ראוי כלל ללמוד בו – ככל שמדובר בספרים שאין קדושתם מצד הכתב אלא מצד היותם ספרים המיועדים ללימוד תורה – יש לומר שפקעה קדושתו ואין חובה לגונזו, ורק אם עוד ראוי ללימוד חובה לגונזו. וכל שכן בנידון של ספר שמעולם לא עמד ולא נועד ללימוד ולא שימש ללימוד בפועל. ואמנם שם ביאר שאין קולא זו אמורה בספרים שיש בהם 'שמות' ממש כספרי תנ"ך וסידורים, אך בנידון דידן שבו מן הדין אין קדושה אף בשמות משום שאין זה 'כתב' ומסתבר כאמור שכיוון שגם ללימוד לא היה ראוי ספר זה – לא הייתה בו קדושה מעולם, קל וחומר שאין בו קדושה לאחר שבלה.

עם זאת, כיוון שבני אדם מתייחסים אליו כאל ספר קודש, מסתבר שאין להשליכו באשפה בדרך ביזיון, ובפרט אם הדבר יהיה ניכר לרואים (ועלולים ללמוד ממנו לזלזל בספרי קודש). ולעניין זה יש מסתבר שיש לנקוט את דברי שו"ת אבן יקרה הנ"ל, שאף שמן הדין אין קדושה בתנ"ך כזה למעשה אין לנהוג בו מנהג ביזיון, וכמובא לעיל. גם ביביע אומר (חלק ד יו"ד סימן כא, בסופו) דן שיש לחלק בין איסור מחיקת השם (ולענייננו הוא הדין בנידון דידן לעניין כניסה לבית הכיסא כנ"ל) לבין השלכתו בבזיון. ואף שלא כתב בפירוש שהשלכה בבזיון אסורה אף בצילום זעיר, מכל מקום הסברה – אחת היא.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרו' אברהם שטינברג
הרב פרו' דרור פיקסלר
הרב פרו' נתן קלר

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:

טל שאול בן יפה ר' יצחק בן בריינדל גיטה חוה ראָאָלָה בת פֿיילָא משה בן רחל עובדיה בן אסתר מלכה יוסף בן אורית	ניר רפאל בן רחל ברכה מאירה בת אסתר הילה צפנת בת שרה טובה הילל בן תמר שפרה אריה יצחק בן גאולה מרים	אורי לאה בת חיה תמימה נטע בת מלכה רבקה בת שרה בלה ירחמיאל בן זלטה רבקה חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
--	---	---

 <p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לוריינ הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				